

że zwrócić uwagę na walory warsztatowe omawianej publikacji, tj. przejrzystą konstrukcję i styl pisarski Autora, piękny język. To sprawia, że książkę czyta się fragmentami jak powieść historyczną, a raczej powieść biograficzną, co stanowi zasługę Autora w popularyzacji historii myśli oświatowo-wychowawczej. I wreszcie wypada powiedzieć i to, że Profesor Stanisław Gawlik swoją książką powiększył dorobek historiograficzny dotyczący dziejów oświaty jezuickiej i pedagogiki ignacjańskiej.

Władysław Szulkiewicz

Herbart znany i nieznan. W dwusetną rocznicę wydania Pedagogiki ogólnej, praca zbiorowa pod red. Jana Piskurewicza i Dariusza Stępkowskiego SDB, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2006, ss. 216

Jest to pozycja zbiorowa, która opublikowana została w roku 2006, tj. w dwusetną rocznicę wydania epokowego dzieła Johanna Friedricha Herbart (1776–1841) pt. *Pedagogika ogólna wywiedziona z celu wychowania* (1806). Ten wybitny klasyk myśli pedagogicznej i filozoficznej, który dał początek pedagogice jako naukowej teorii wychowania i kształcenia, z pewnością zasłużył sobie na refleksję naukową nad nim i nad jego dorobkiem. Refleksja ta stała się przyczynkiem do zorganizowania przez Zespół Katedry Historii Wychowania w Instytucie Pedagogiki im. Św. Jana Bosko Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie konferencji naukowej poświęconej J. F. Herbartowi, której pokłosiem jest niniejsza publikacja.

Artykuły zaprezentowane w książce koncentrują się na szeroko rozumianej analizie *Pedagogiki ogólnej* oraz myśli jego twórcy.

Publikacja podzielona została na trzy części, z których każda stara się ukazać Herbart i jego dorobek w sposób odmienny.

Część pierwsza, zatytułowana *Kontrowersje wokół Herbart i jego myśli*, przedstawia zagadnienia dotyczące całokształtu myśli filozoficznej i pedagogicznej J. F. Herbart.

W pierwszym artykule autorstwa Dietricha Bennera znajdujemy analizę wizji szkoły, jej teorii i krytyki w kontekście mało znanych w Polsce wypowiedzi Johanna Friedricha Herbart, a także skłaniającą czytelnika do refleksji wypowiedź o aktualności herbartowskiej krytyki szkoły.

W tekście Teresy Hejnickiej-Bezwińskiej zawarte są zagadnienia dotyczące kwestii naukowości pedagogiki w modelu, jaki przyjął i rozwinął w XIX w. Herbart. Autorka trafnie ukazuje w nim herbartowską pedagogikę w jej akademickich strukturach, oferującą tworzenie wiedzy o rzeczywistości edukacyjnej i oświatowej, wykorzystującą nie tylko zagadnienia pedagogiki, lecz również inne nauki społeczne, szczególnie psychologię i socjologię.

Maria Boużyk stara się poszukać odpowiedzi na pytanie o przynależność filozofii Herbart do jednego z dwu podstawowych nurtów myślenia, tj. realizmu, czy idealizmu. Dokonując wnikliwej analizy, autorka dostrzega drożność filozofii herbartowskiej

twierdząc, że „filozoficzny idealizm Herbarta współgrał z realistycznym nastawieniem jego myślenia, znajdującego swoje potwierdzenie w pracach pedagogicznych”¹.

Tekst autorstwa Dariusza Stępkowskiego ukazuje etyczne podstawy myślenia pedagogicznego Herbarta, które mogą stać się dla czytelnika wprowadzeniem do nowego odczytania *Pedagogiki ogólnej*, jak i całości jego systemu filozoficzno-pedagogicznego.

W książce zainteresowanie wywołuje praca autorstwa Adama Fijałkowskiego, który rozważa zagadnienie, czy można Herbarta uważać za kontynuatora dawnej myśli pedagogicznej. Autor podaje wiele przykładów myśli przedherbartowskiej, zastanawiając się, czy J. F. Herbart, formułując swoją pedagogikę, znał wcześniejszy dorobek. Niemniej dochodzi on do wniosku, iż Herbart w znacznym stopniu był kontynuatorem dawnej tak teorii, jak i praktyki wychowawczej.

W drugiej części publikacji pt. *Z historii recepcji i oddziaływania pedagogiki Herbarta*, odczytujemy wybrane zagadnienia historii myśli herbartowskiej.

Andrea English dokonuje porównania roli negatywnego doświadczenia w teorii kształcenia J. F. Herbarta oraz głównego przedstawiciela nurtu tzw. *nowego wychowania* – Johna Dewey’a. Autorka wskazuje na pojęcie negatywności doświadczenia, które odgrywa ważną rolę zarówno w pedagogice ogólnej Herbarta, jak i w refleksjach na tematy wychowania Dewey’a. Zdaniem A. English, obaj klasycy, nie posuwając się daleko, „Raczej projektują plan wychowania, który krytycznie i samorefleksyjnie odnosi się do doświadczeń i działań uczniów oraz nakreśla drogi kształcącego obchodzenia się negatywnymi doświadczeniami, dzięki którym uczący się zastanawiają się nad własnymi trudnościami, problemami i irytacjami”².

W tekście autorstwa Andrzeja Murzyna znajdujemy analizę błędnego odczytania myśli herbartowskiej, która zdaniem autora wpłynęła na ujęty w dość ciasne ramy wizerunek pedagogiki Herbarta w Polsce, a której „oczyszczenie” pozwoliłoby stać się nowym wyzwaniem zarówno dla pedagogów, jak i dla filozofów.

Antoni Gwizdak przedstawił w książce tekst dotyczący wpływu myśli herbartowskiej na koncepcje pedagogiczne Jana Władysława Dawida. Autor wskazuje również na błędnie interpretowane przez tzw. herbartystów (tj. następców myśli herbartowskiej), założenia Myśliciela z Oldenburga, wyrażając nadzieję na rewizję tych poglądów w kontekście odradzających się obecnie badań nad osobą i dziełem Herbarta.

Natalia Lietz w swym tekście podjęła próbę krytycznego ustosunkowania się do sposobu interpretacji terminów posłuszeństwo, kara, czy dyscyplina – potocznie kojarzonych ze szkołą herbartowską. Interesująca w artykule jest dokonana przez Autorkę zarówno lingwistyczna, jak i pedagogiczna analiza stosunku Herbarta do kwestii posłuszeństwa, która tak naprawdę ukazuje nowy obraz, dając być może początek odmiennemu od dotychczasowego, podejściu do dyscyplinowania czy karności – pojęciom (niesłusznie) tak silnie przypisywanym dotąd pedagogice Oldenburszycy.

---

¹M. Boużyk, *Herbart – realista czy idealista*, w: *Herbart znany i nieznan*. W dwusetną rocznicę wydania *Pedagogiki ogólnej*, J. Piskurewicz, D. Stępkowski SDB (red.), Warszawa 2006, s. 60.

²A. English, *Eksperymentalna struktura ludzkiego uczenia się. Analiza porównawcza roli negatywnego doświadczenia w teorii kształcenia Herbarta i Deweya*, (w:) *Herbart znany i nieznan*. W dwusetną rocznicę wydania *Pedagogiki ogólnej*, J. Piskurewicz, D. Stępkowski SDB (red.), Warszawa 2006, s. 136.

Prace znajdujące się w trzeciej części publikacji, której tytuł brzmi *Inspiracje Herbartowskie dla współczesnej pedagogiki*, wskazują na nowe dla nas możliwości, wydawać by się mogło, zbyt przestarzałej myśli J.F. Herbarta.

Lidia Marszałek ukazała herbartowską ideę nauczania wychowującego w kontekście współczesnej pedagogiki przedszkolnej, stwierdzając, że „pedagogika przedszkolna, poprzez zakładaną od początku swego istnienia jedność procesu wychowawczo-dydaktycznego i uznawanie zainteresowania i aktywności dziecka za najsilniejsze determinanty tego procesu, pozostawała zawsze w bliskim związku z ideą nauczania wychowującego”³.

W tekście Barbary Moraczewskiej odnajdujemy kwestie indywidualizmu w pedagogice w świetle poglądów Herbarta. Autorka podejmuje zagadnienie uzdolnień jednostki, które były Myślicielowi bardzo bliskie, zastanawiając się, dlaczego do tej pory nie zwrócono uwagi na prace Herbarta jako pedagoga zatroskanego o właściwy rozwój uczniów zdolnych.

Publikację kończy praca Małgorzaty Pośluszej, w której znalazły się rozważania autorki nad zagadnieniami aktualności koncepcji nauczania wychowującego we współczesnej teorii i praktyce dydaktycznej.

W publikacji dokonana została analiza zarówno myśli Johanna Friedricha Herbarta, jak i jego dzieł, prezentując czytelnikowi nowy, inny od dotychczasowego, obraz wybitnego Myśliciela. Z pewnością książka będzie inspiracją dla podjęcia szeregu dalszych rzetelnych i wszechstronnych badań naukowych nad tą wybitną postacią, przyczyniając się do renesansu J. F. Herbarta, ale w odmiennym od dotychczasowego świetle.

Justyna Gulczyńska

Katarzyna Kabacińska, *Zabawy i zabawki dziecięce w osiemnastowiecznej Polsce*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2007, ss. 192.

Książka Katarzyny Kabacińskiej *Zabawy i zabawki dziecięce w osiemnastowiecznej Polsce* powstała na podstawie jej dysertacji doktorskiej przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Doroty Żołędź-Strzelczyk w Zakładzie Historii Wychowania Wydziału Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Prezentowana publikacja stanowi przykład interdyscyplinarnych badań prowadzonych w zakresie historii wychowania. Autorka określa we „Wstępie”, że przedmiot jej pracy stanowi „próba rekonstrukcji historycznych zabaw i zabawek dziecięcych z XVIII wieku oraz ich wartościowanie pedagogiczne”¹, zatem książka ma charakter pedagogiczno-historyczny. Warto jednak zaznaczyć, że w publikacji pojawiają się także wyniki badań socjologicznych, etnologicznych, psychologicznych oraz teksty historyków kultury, które pozwalają poszerzyć kontekst prezentowanej problematyki.

---

³ L. Marszałek, *Idea nauczania wychowującego wobec współczesnej pedagogiki przedszkolnej*, (w:) *Herbart znany i nieznan. W dwusetną rocznicę wydania Pedagogiki ogólnej*, J. Piskurewicz, D. Stępkowski SDB (red.), Warszawa 2006, s. 186.

¹ K. Kabacińska, *Zabawy i zabawki dziecięce w osiemnastowiecznej Polsce*, Poznań 2007, s. 5.